

MLADÍ DOSPELÍ Z CENTIER PRE DETI A RODINY A UPLATŇOVANIE PRÁVA NA BÝVANIE

SÚHRN VÝSLEDKOV Z KVALITATÍVNEHO VÝSKUMU

Právo na bývanie ako súčasť práva na životnú úroveň je jedným zo sociálnych práv, ktoré nie sú dostatočne uznané v sociálnych politikách ako ľudské práva. To je zároveň jedným z dôvodov, prečo je možné sledovať narastajúcu krízu v danej oblasti. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (ďalej ako „Stredisko“) sa už dlhodobo tejto problematike venuje na výskumnej aj advokačnej úrovni.

V rámci doterajších výskumných aktivít Strediska bolo identifikovaných niekoľko zraniteľných skupín, ktoré majú z dôvodu pridružených nepriaznivých faktorov stážený prístup k uplatňovaniu práva na bývanie, a preto je možné ich v tomto ohľade označiť za znevýhodnené. Deti a mládež z centier pre deti a rodiny (ďalej ako „CDR“) sú jednou z rizikových skupín najmä kvôli viacnásobnému znevýhodneniu, ktoré súvisí s absenciou dospelých osôb, na ktoré sa tieto práva detí viažu a od ktorých priamo závisia, ale aj s faktormi sociálneho vylúčenia a nebezpečenstva chudoby, ktorému cielová skupina detí a mládeže z CDR čelí.

„Každý má právo na životnú úroveň zabezpečujúcu jemu i jeho rodine zdravie a blahobyt vrátane potravy, šatstva, bývania, lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociálnych opatrení; má právo na zabezpečenie v nezamestnanosti, v chorobe, pri pracovnej nespôsobilosti, pri ovdovení, v starobe alebo v ostatných prípadoch straty zárobkových možností, ktoré nastali okolnosťami nezávislými od jeho vôle.“

(Čl. 25 ods. 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, 1948)

Cielom Strediska bolo preto nielen zmapovať existujúcu situáciu v oblasti prístupu mladých dospelých z CDR k bezpečnému a stabilnému bývaniu, či determinujúce faktory, ktoré majú na ich možnosti v tomto smere zásadný vplyv, ale aj identifikovať silné a slabé miesta „záchrannej siete“ a tým prispieť do diskusie o zvýšení efektivity existujúcich podporných mechanizmov.

Výskumná úloha bola realizovaná prostredníctvom série pološtruktúrovaných expertných rozhovorov, ktoré sú klúčovým zdrojom dát pre mapovanie a

analýzu skúseností a poznatkov pracovníkov a pracovníčok z terénu, ktorí s cielovou skupinou pracujú. Oslovení boli sociálni pracovníci a sociálne pracovníčky z CDR, pracovníci a pracovníčky z domovov na polceste ako klúčovej formy krízovej intervencie pre mladých dospelých z CDR v oblasti bývania, a tiež z mimovládnych či charitatívnych organizácií, ktoré s cielovou skupinou mladých dospelých z CDR pracujú aj v neformálnom prostredí. Dôraz bol kladený na rôznorodosť inštitucionálnej afiliácie respondentov a na zaistenie rovnomenného zastúpenia rôznych regiónov Slovenska.

„Výbor je toho názoru, že právo na bývanie by nemalo byť interpretované v úzkom alebo obmedzenom význame, napríklad ako poskytnuté útočisko a strecha nad hlavou, a nemalo by byť ani vnímané výlučne ako komodita. Naopak, právo na bývanie by malo byť vnímané ako právo žiť v bezpečí, mieri a dôstojnosti.“

(Čl. 11 ods. 1 Všeobecného komentára č. 4 Výboru OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, 1991)

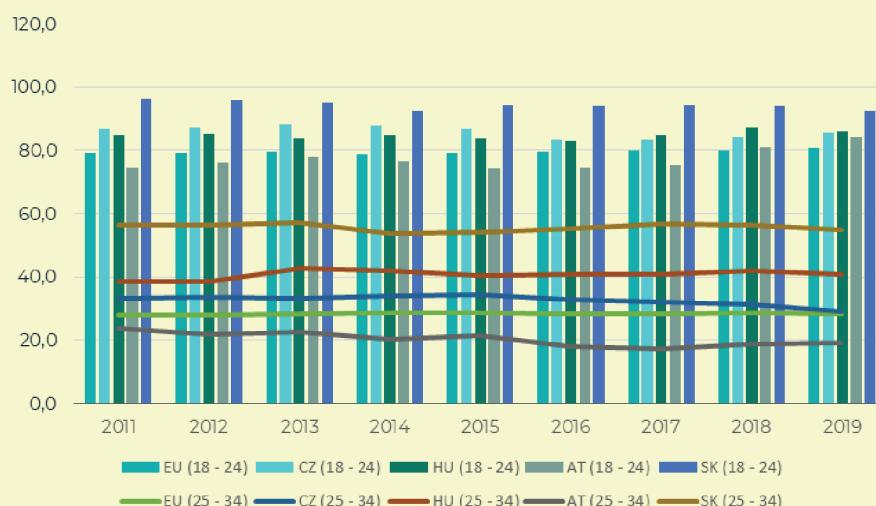
BÝVANIE JE ĽUDSKÉ PRÁVO

Bývanie nie je len sociálna, resp. socioekonomická problematika, ale v prvom rade ide o ľudskoprávnu otázku.

- Bývanie je ako súčasť práva na primeranú životnú úroveň uvedené vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv (čl. 25 ods. 1, 1948), ako aj v Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych правach (čl. 11 ods. 1, 1966).
- Primerané („adequate“) bývanie je Výborom OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva definované nasledovnými kritériami: právna istota bývania, cenová dostupnosť, obyvateľnosť, prístupnosť (napr. bezbariérovosť, prístupnosť pre znevýhodnené a vylúčené skupiny obyvateľov), vhodná lokalita, kultúrna vhodnosť (Čl. 11 ods. 1 Všeobecného komentáru č. 4 Výboru OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva).
- Ľudskoprávny aspekt problematiky bezdomovectva zohľadňujú aj intervenčné prístupy sociálnej práce, akými sú napríklad housing first či rapid re-housing, postavené na predpoklade, že od stabilného a dôstojného bývania sa odvíja úspech aj v ostatných oblastiach života, napr. v oblasti práce, naplnenia rodinného života či zdravia.

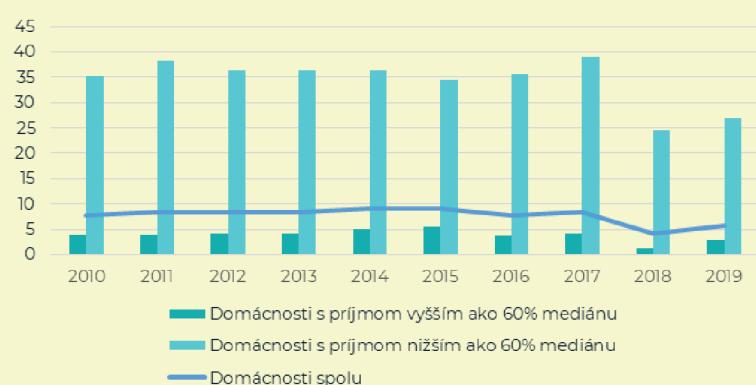
Prečo pri práve na bývanie hovoríme o mladých dospelých z CDR

Graf 1: Podiel mladých dospelých vo veku 18 – 34 rokov, ktorí žijú v spoločnej domácnosti s rodičmi za obdobie 2014 – 2019 v EÚ, CZ, HU, AT, PL a SK

Bývanie je pre mladých ľudí na Slovensku vo všeobecnosti nedostupné. Podiel mladých ľudí vo veku 18-34 rokov žijúcich v spoločnej domácnosti so svojimi rodičmi sa dlhodobo pohybuje v hodnotách, ktoré Slovensko radia na najvyššie priečky Európskej Únii: 55 % ľudí vo veku 25 – 34 rokov a 92,6 % ľudí vo veku 18 – 24 rokov žilo v roku 2019 s rodičmi v spoločnej domácnosti (Graf 1).

Cenovú nedostupnosť bývania sleduje aj indikátor preťaženia nákladov na bývanie, ktorého hodnota v roku 2019 ukazuje, že 6 % domácností v SR malo náklady na bývanie vyššie ako 40 % ich celkových príjmov, v prípade domácností ohrozených chudobou (nižší príjem ako 60 % mediánového príjmu) to bolo až 26,8 % (Graf 2).

Graf 2: Preťaženie nákladov na bývanie podľa príjmu v SR 2010 – 2019
Zdroj: (Eurostat, 2020)

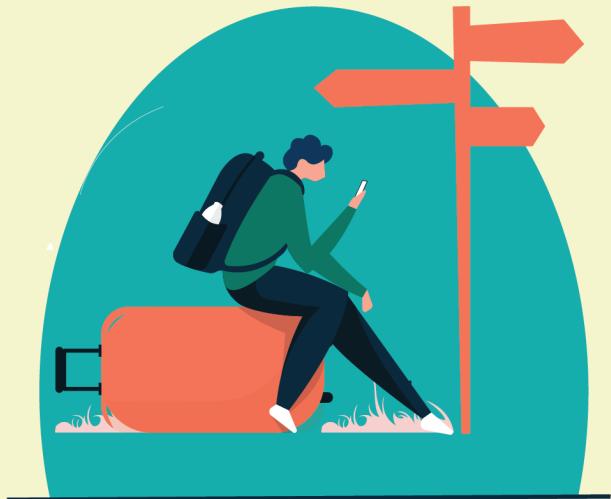
Mladí dospelí z CDR majú v tomto ohľade ešte náročnejšiu a nevýhodnejšiu pozíciu

- Zraniteľnosť detí a mládeže vyplýva predovšetkým z **odkázanosti na dospelých** v ich živote, čo v prípade ich absencie spôsobuje stážený prístup k ochrane tých práv, ktoré sú na dospelých zákonných zástupcov do značnej miery naviazané, akým je napríklad aj právo na bývanie.
- Zároveň ide o skupinu, ktorá je vo všeobecnosti považovaná v procese osamostatňovania sa a vstupu do dospelosti za zraniteľnú kvôli absencii pozitívnych vzorov a najmä **podpornej siete** zo strany dospelých po odchode z ústavnej starostlivosti.
- Pomerne časté sú prípady súbežnosti nepriaznivej situácie detí a mládeže z CDR so sociálnym vylúčením. V prípade, ak ide o kombinovanie faktorov s príslušnosťou k marginalizovanej komunite, spôsobuje **viacnásobné znevýhodnenie** aj vážnejšie obmedzenie možnosti realizovať právo na bývanie.
- Mladí dospelí tiež čelia mnohým prekážkam najmä pri **uplatňovaní sa na trhu práce**.
- Vrstvenie nepriaznivých faktorov má teda následne vplyv na to, či sú mladí dospelí schopní nájsť a najmä udržať si stabilné a bezpečné bývanie.

Najväčšie výzvy a problémy

Stredisko identifikovalo niekoľko závažných problémov a výziev v súvislosti s prístupom mladých dospelých z CDR k bývaniu.

- Existujúce **nástroje bytovej politiky na zvýšenie dostupnosti bývania** sú sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami **vnímané ako neprístupné** pre cielovú skupinu, pre ktorú sú určené, keďže nerešpektujú špecifickú životnú situáciu, v ktorej sa mladí dospelí z CDR nachádzajú po osamostatnení sa. Nízka miera prístupnosti je vnímaná napríklad v súvislosti so Štátnym fondom rozvoja bývania, ktorý sice poskytuje výhodnejšie podmienky pre mladých dospelých z CDR, nereflektuje však ich špecifickú životnú situáciu a tak ho nedokážu využiť (najmä z dôvodu administratívnej zátaže, príne nastaveným podmienkam a tiež finančnej nedostupnosti pôžičiek).

- Naopak, oveľa prístupnejšie sa zo skúseností sociálnych pracovníkov a pracovníčok javaia a teda sa aj častejšie využívajú nástroje, ktoré by v prvom rade mali slúžiť ako **krízová intervencia**. Domovy na polceste, noclahárne či útulky pre mnohých mladých dospelých ostávajú ako jediná možnosť. Podľa definície ETHOS¹ je pritom už pobyt v týchto typoch zariadení považovaný za formu bezdomovectva.
- V období dosiahnutia plnoletosti sa ako klíčové javaia jednorazový príspevok pri osamostatnení a rozhodnutie medzi odchodom z CDR alebo predĺžením svojho pobytu v zariadení (max. do 25 rokov). **Možnosť zostať v CDR aj po dosiahnutí plnoletosti** je vo všeobecnosti hodnotená pozitívne, je však potrebné zdôrazniť, že ide len o ďalšiu formu inštitucionalizovaného a dočasného bývania. Aj v prípade finančného príspevku pri osamostatnení sa ukazuje, že ako jednorazová pomoc nedokáže vyriešiť komplexnosť životnej situácie mladých dospelých po odchode z CDR.
- Sociálne/mestské nájomné bývanie**, ktoré by mali saturovať cenovo dostupné bývanie aj pre nízkoprijmové domácnosti, ako aj **programy sociálneho bývania spojené so sociálnymi službami**, podporujúcimi rozvíjanie samostatnosti a poskytujúcimi podporu v najklúčovejších oblastiach pre cielovú skupinu mladých dospelých (napr. hľadanie a udržanie si práce), boli respondentmi a respondentkami hodnotené ako **neprístupné alebo nie sú k dispozícii vôbec**.
- Na základe najčastejšie identifikovaných determinujúcich faktorov vyskytujúcich sa v odpovediach respondentov a respondentiek výskumu je možné konštatovať, že deti a mladí ľudia vyrastajúci v CDR sú **problematizovaní** v oveľa väčšej miere ako sociálny a podporný systém. Pozornosť je teda venovaná chybám a nedostatočným základným zručnostiam mladých ľudí (napr. slabšie komunikačné a sociálne zručnosti, nižšia vytrvalosť, ľahšia zneužiteľnosť či dôverčivosť a pod.), ktoré sú však do zásadnej miery determinované podmienkami v náhradnej starostlivosti, nastavením sociálneho systému a absencie podporného systému zo strany rodiny.

¹ Európska typológia bezdomovectva a vylúčenia z bývania (ETHOS) je jednotná európska typológia vypracovaná Európskou federáciou organizácií pracujúcich s ľuďmi bez domova FEANTSA s cieľom zjednotiť terminológiu pre účely zberu dát a monitorovania a tvorby politík týkajúcich sa problematiky bezdomovectva.

Odporúčania Strediska

Najdôležitejšie odporúčania Strediska v súvislosti s prístupom mladých dospelých z CDR k právu na bývanie sú nasledovné:

Ústrediu práce sociálnych vecí a rodiny SR, aby:

- podporilo a motivovalo systematickú spoluprácu Centier pre deti a rodiny s organizáciami neformálneho vzdelávania a zapojenie detí a mládeže do dlhodobých programov osobnostného rozvoja (posilňovanie sociálnych zručností, zručností pre život, vnútornej rovnováhy, rešpektujúcich vzťahov), kariérneho poradenstva a sietovania, ale aj vzdelávacie programy smerujúce k vyššiemu povedomiu detí o ich právach;
- prehodnotilo klasifikáciu používanú pri evidencii situácie s bývaním u mladých ľudí z CDR, ktorým je ukončená ústavná starostlivosť. Vzhľadom na typológiu bezdomovectva by bolo vhodné rozlišovanie neistých foriem bývania (napr. v ubytovni, v súvislosti so zamestnaním) a bývania poskytovaného v rámci iných sociálnych služieb.

Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny SR, aby:

- vytvorilo podmienky pre intenzívnejší rozvoj sociálnych služieb podporovaného bývania v samosprávach s cieľom presmerovania mladých ľudí z CDR zo služieb krízovej intervencie (napr. domovov na pol ceste) a posilnenia ich samostatnosti;
- realizovalo potrebné kroky pre získanie aktuálnych a komplexnejších dát k problematike bezdomovectva všeobecne (sčítanie ľudí bez domova), a bezdomovectva mladých ľudí so zohľadnením klasifikácie ETHOS.

Ministerstvu dopravy a výstavby SR, aby:

- prehodnotilo kritériá pre cielovú skupinu odchovancov z CDR ako žiadateľov o úvery na obstaranie bytu tak, aby zohľadňovali životné okolnosti tejto cielovej skupiny s cieľom zvýšiť prístupnosť tohto nástroja;
- vytvorilo také legislatívne prostredie, alebo finančné/dotačné schémy, ktoré budú motivovať a podporovať samosprávy k nastaveniu systému pridelovania sociálnych bytov aj cielovej skupine odchovancov z CDR.

Samosprávam, aby:

- v oblasti ďalšieho rozvoja sociálneho bývania posilnili spoluprácu s miestnymi Centrami pre deti a rodiny za účelom lepšieho spoznania potrieb týchto cielových skupín a ich sociálnej situácie, s MVO aktívnymi v oblasti prevencie bezdomovectva a poskytovateľmi sociálnych služieb s cieľom spoznať komplexne situáciu v oblasti bývania;
- v oblasti sociálnej bytovej politiky odstránili prekážky, ktoré spôsobujú vylúčenie mladých ľudí z CDR zo sociálneho bývania, a naopak, zaradili tieto skupiny medzi prioritizovaných žiadateľov a sociálne byty.

Okrem uvedených odporúčaní, ktoré priamo vyplývajú zo zistení výskumu, je možné identifikovať potrebu intenzívnejšej spolupráce s organizáciami, ktoré sa venujú problematike bezdomovectva a dokážu ponúknut konkrétné formy finančných či nefinančných preventívnych nástrojov.